

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԿԱՐԳԻ ՆԵՐԱԿԱ ԲԱՌԱՅԻՆ ԱՐՏԱՀԱՅՏՉԱՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ՈՒ. ՖՈՒԿՆԵՐԻ «ՇԱՌԱԶ ԵՎ ՑԱՍՈՒՄ» ՎԵՊՈՒՄ

ՄԱԼԽԱՍՅԱՆ Ս.Ա.

Գեղարվեստական ժամանակը տարբերվում է իրական ժամանակից: Իրական ժամանակը շրջելի է, գեղարվեստականը կարող է անցումներ կատարել ներկայից անցյալ, անցյալից ապագա և այլն, ինչն արտահայտվում է առաջահայման և հետահայման կարգերի միջոցով: «Գեղարվեստական ժամանակն իրադարձությունների նկարագրության հաջորդականությունն է՝ սուբյեկտիվ ընկալմամբ»¹: Գեղարվեստական ներկան արդեն անցյալ է թե՛ ընթերցողի, թե՛ հեղինակի համար: Տեքստում ժամանակային հաջորդականությունն ապահովելու համար սովորաբար նշվում է որևէ մեկնարկային ժամանակակետ, և դրա շնորհիվ հստակեցվում են դեպի անցյալ և ապագա կատարվող անցումները: 2. Տուրաևան տեքստի մեկնարկային այդ կետն անվանում է տեքստի *վեկտորային գրո* կամ տեքստի *այստեղ և հիմա*²:

Ժամանակի կարգը տեքստում մատնանշվում է ինչպես **քերականական** (տարբեր ժամանակաձևերի կիրառմամբ), այնպես էլ **բառային** միջոցներով, ինչպես, օրինակ, բառեր և արտահայտություններ, որոնք մատնանշում են տարվա եղանակը (ձմեռ, գարուն, ամառ, աշուն), ամիսը (հունվար, փետրվար), օրվա որևէ հատված (առավոտ, կեսօր, երեկո), կյանքի որևէ շրջափուլ (մանկություն, պատանեկություն, ծերություն) և այլն: Դրանք կարող են նշվել ինչպես **արտակա**, այնպես էլ **ներակա** ձևով, երբ գրվում է ոչ թե անմիջապես ժամանակը մատնանշող այդ բառը, այլ

---

¹ **Валгина Н.** Теория текста. Категории времени и пространства в художественном и нехудожественном тексте, М., 2003.

² **Тураева З.Я.** Категория времени. Время грамматическое и время художественное, М., 1979.

տվյալ ժամանակի հետ զուգորդվող բառեր, և ընթերցողն ինքը պետք է եզրակացնի, թե ժամանակային ինչպիսի հատված է նկարագրված:

Ուիլյամ Ֆոլկների «Շառաչ և ցասում» վեպը, լինելով գիտակցության հոսքի տեքստ, չի հետևում ժամանակային կարգի այն նորմերին, որոնցով շարադրված են ավանդական գեղարվեստական տեքստերը: Ինչպես նշում է Յու. Իվանովան, այնպիսի բարդ կառույցում, ինչպիսին գիտակցության հոսքի տեքստն է՝ «վեպ-առասպելը», ժամանակի բայական ցուցիչներն այլևս բավարար չեն³: Այստեղ քերականական միջոցները մեծ դեր չեն խաղում՝ ժամանակային հարացույցներից մեկից մյուսին անցումը ցույց տալու հարցում: Ինչպես մոտ, այնպես էլ հեռու անցյալը և ներկան նշվում են նույն անցյալ անորոշով, և չի հստակեցվում, թե որն է ավելի վաղ կատարվել: Հետահայման կարգն այս տեքստերում չի արտահայտվում այնպիսի ցուցիչներով, ինչպես, օրինակ՝ *արդեն նշվել է, որ...*, *նա հիշեց, որ...*, *նրա առջև արթնացավ անցյալի այն տեսարանը, երբ...* և այլն: Ի. Գալպերինն այս արտահայտությունները համարում է օբյեկտիվ-հեղինակային հետահայման տարրեր⁴: Այս վեպում հետահայումն արտահայտվում է ներակա ձևով՝ առանց այդ ցուցիչների:

«Շառաչ և ցասում» վեպը տրոհված է չորս մասերի: Հեղինակը չի հետևում բուն ժամանակի նորմերին, սակայն վեպի գլուխները վերնագրված են կոնկրետ ժամանակներով՝ մաս առաջին՝ 1928 ապրիլի 7, մաս երկրորդ՝ 1910 հունիսի 2, մաս երրորդ՝ 1928 ապրիլի 6, մաս չորրորդ՝ 1928 ապրիլի 8: Ինչպես տեսնում ենք վեպի ժամանակագրությունից, երկրորդ մասը շատ ավելի վաղ է կատարվել, իսկ մյուս մասերը՝ գրեթե նույն ժամանակահատվածում: Յուրաքանչյուր գլուխ ներկայացնում է մեկ օր, և հենց այդ օրվա ընթացքում բովանդակային կարևորություն ունեցող դրև է բան չի կատարվում: Սակայն հետահայման կարգի միջոցով տրվում են տարբեր ժամանակափուլերի գործողություններ, և սյուժետային գիծը դրա շնորհիվ ընդլայնվում է: Ժամանակային անցումները տեղի են ունենում զուգորդման հիմքով, իսկ ժամանակի կարգն արտահայտվում է ներակա միջոցներով:

³ **Иванова Ю.** Категория мифологического времени в современном романе-мифе: на примере романа Дж. Джойса "Улисс", канд. дисс., СПб., 2002.

⁴ **Гальперин И.** Текст как объект лингвистического исследования, М., 1981.

Հետահայումը վեր հանելու համար պետք է նախ հստակեցնել վեպի մեկնարկային կետը՝ «այստեղ և հիմա»-ն: Հետահայման դեպքեր են այն իրադարձությունները, որտեղ որոշ կերպարներ, որոնք այլևս «այստեղ և հիմա» չեն, ներկայացվում են որպես գործող սուբյեկտներ: Օրինակ՝

• **Caddy was walking. Then she was running, her booksatchel swinging and jouncing behind her**⁵.

Քեդին գալիս էր: Հետո վազում էր, գրքերի տոպրակը մեջքին ցնցվում ու տարուբերվում էր⁶:

Այս օրինակում հետահայումն առկայացվում է ինչպես Քեդիի՝ գործող սուբյեկտ հանդես գալով, այնպես էլ booksatchel (գրքերի տոպրակ) գոյականի միջոցով, որը ներակա կերպով արտահայտում է տարիքային շրջափուլ, տվյալ դեպքում՝ դպրոցական ժամանակաշրջան: Նույն մենախոսության մեջ նշվում է, որ Caddy անունը կրող կերպարը վեպի մեկնարկային կետում չկա, նա վաղուց ամուսնացել և հեռացել է տնից՝

• **You cant do no good looking through the gate, T.P. said. Miss Caddy done gone long ways away. Done got married and left you** (The Sound and the Fury, p. 32).

– **Բան չի փոխվի, ինչքան դարպասից նայես, – ասաց Թի Փին: – Միսս Քեդին շար հեռու է: Պսակվել է ու քեզ մենակ թողել** (էջ 38):

Հետևաբար, վեպի այն գլուխներում, որոնք նույն ժամանակաշրջանն են ընդգրկում, և այդ կերպարը հանդես է գալիս որպես գործող սուբյեկտ, հետահայման դեպքեր են: Այս անունով առկայացվող հետահայումն ունի մեծ հաճախականություն: Տվյալ կերպարը վեպի մեկնարկային կետում չկա, սակայն գործողությունները ծավալվում են նրա շուրջ: Միայն վեպի առաջին գլխում Քեդի անունը նշվում է 288 անգամ: Նույն կերպ, հետահայման դեպքեր են նաև մի շարք այլ կերպարների՝ գործող սուբյեկտներ ներկայացնելը, որոնք կամ հեռացել են, կամ մահացած են:

Ժամանակային ներակա ցուցիչները վեր հանելով՝ տեսնում ենք նաև, որ խախտված է հատվածների ժամանակային կապակցվածությունը՝

⁵ **Faulkner W.** The Sound and the Fury, New York, 1987, p. 150. Այսուհետև սույն գրքից արվող մեջբերումների էջերը կնշվեն բնագրին կից:

⁶ **Տոկլներ Ու.** Շառաչ և ցասում, թարգմանությունը՝ Գայանե Դալլաքյանի, Ե., 2003, էջ 9: Այսուհետև այս գրքից արվող մեջբերումների էջերը կնշվեն թարգմանությանը կից:

• "Do you think buzzards are going to undress Damuddy". Caddy said. "You're crazy".

"You're a skizzard". Jason said. He began to cry.

"You're a knobnot". Caddy said. Jason cried. His hands were in his pockets.

"Jason going to be rich man". Versh said. "He holding his money all the time".

Jason cried.

"Now you've got him started". Caddy said. "Hush up, Jason. How can buzzards get in where Damuddy is. Father wouldn't let them. Would you let a buzzard undress you. Hush up, now" (The Sound and the Fury, p. 22).

– Կարծում ես բազեները կհանեն՞ Տատիկի շորերը, – ասաց Քեդին: – Գիժ ես:

– Ապո՛ւշ, – ասաց Ջեյսընը: Լաց եղավ:

– Դմբո՛, – ասաց Քեդին: Ջեյսընը լաց եղավ: Նրա ձեռքերը գլորպաններում էին:

– Ջեյսընը հարուստ մարդ կդառնա, – ասաց Վերշը: – Փողը պինդ է պահում:

Ջեյսընը լաց եղավ:

– Ջղայնացրիր՝ էլի սկսեց, – ասաց Քեդին – Սո՛ւս մնա, Ջեյսըն: Բազեները տատիկին ո՞նց կհասնեն: Հայրիկը չի թողնի: Դու փոքր հալովդ կթողնե՛ս, որ բազեն շորերդ հանի: Դե սո՛ւս մնա (էջ 28):

Սույն հատվածում ժամանակային կոնկրետ ցուցիչներ չկան, սակայն կան բառեր, որոնք ներակա արտահայտում են տարիքային որևէ հատված, տվյալ դեպքում՝ մանկություն: Տեսնում ենք, թե ինչպես Քեդին սփոփում է Ջեյսընին՝ ասելով, որ անգղները չեն կարող հասնել այնտեղ, որտեղ տատիկն է (How can buzzards get in where Damuddy is), հայրիկը թույլ չէր տա (Father wouldn't let them). դրանով ցույց է տալիս այն, որ հայրիկը հեղինակություն է իրենց, ինչպես և բոլոր երեխաների համար և պաշտպան ուժ է (որն իշխանություն ունի նույնիսկ բազենների վրա): Ջեյսընի մասին խոսելիս կիրառվում է ներկա շարունակական ժամանակը՝ արտահայտելով առաջահայում նրա ապագայի վերաբերյալ, որտեղ Վերշը կանխատեսում է, որ Ջեյսընը հարուստ մարդ է դառնալու (Jason going to be

rich man), քանի որ իր փողը ոչ մեկին չի տալիս (He holding his money all the time):

Այն, որ Ջեյսընը և Քեդին այս հատվածում դեռ երեխա են, ապացուցվում է նրանով, որ դիմում են իրար երեխաներին բնորոշ վիրավորական նրբերանգ ունեցող բառերով՝ մողես (skizzard-ը lizzard և skink բառերի միացումն է. երկուսն էլ մողեսների տեսակների անվանումներ են) և պըն-դագլովի (knobnot): Այս բառերը մանկական վիրավորանքի արտահայտություններ են՝ *childish insult*⁷ (չնայած թարգմանության մեջ նշված են *սայուշ* և *դմբո* ձևերը): Բացի այդ, տեսնում ենք, թե ինչպես է Ջեյսընը լաց լինում, որտեղ *cry* (լացել) բայը կիրառված է երկու անգամ (He began to cry, Jason cried), իսկ Քեդին փորձում է սաստել. հրամայական *Hush up* (սո՛ւս մնա) արտահայտությունը ևս գործածված է երկու անգամ: Այսպիսով, ներակա բառերից, այս դեպքում՝ գոյականներից, ածականներից և բայերից, ինչպես նաև ասույթների գործաբանական արժեքներից կարող ենք վեր հանել տեքստի տվյալ հատվածի ժամանակային, այս պարագայում՝ մանկության շրջափուլը: Իսկ այդ հատվածին քիչ անց հաջորդում է հետևյալը՝

You know what's down there, T.P. said. Soda water. I seen Mr Jason come up with both hands full of them (The Sound and the Fury, p. 23).

– **Գիտե՛ս էստեղ ինչ կա, – ասաց Թի Փին: Սողայաջուր: Տեսա, թե ոնց էր միսթր Ջեյսընը շշերը բռնած բերում** (էջ 29):

Jason հատուկ անվան հետ կիրառված է *Mr.* (պարոն) դիմելաձևը, ինչից պարզ է, որ այստեղ նա արդեն հասուն մարդ է: Այսպիսով, երկու հատվածները ժամանակային տարբեր հարացույցների են պատկանում. մանկության փուլից անցում դեպի չափահասության ժամանակաշրջան, սակայն մեկի անցումը մյուսին ոչ մի ցուցչով արտահայտված չէ, հետևաբար, բառերի ներակա իմաստներից պետք է եզրակացնել, որ կերպարները ներկայացված են տարիքային տարբեր շրջափուլերում, և տեքստի այդ հատվածում ժամանակի կարգը տատանվում է:

Այս վեպում իրար հաջորդող հատվածներում ժամանակային տատանումները արտահայտվում են ոչ միայն տարիքային շրջափուլ մատնանշող բառերով, այլև այնպիսի բառերով և արտահայտություններով, որոնք ցույց են տալիս տարվա եղանակը կամ օրվա հատվածը, ինչպես՝

⁷ Տե՛ս www.bookdrum.com.

• **Through the fence, between the curling flower spaces, I could see them hitting. They were coming toward where the flag was and I went along the fence. Luster was hunting in the grass by the flower tree** (The Sound and the Fury, p. 3).

Ցանկապատի արանքից, ծաղկած բաղեղների միջով տեսնում էի, թե ոնց էին խփում: Գալիս էին դրոշի կողմը, ու ես քայլեցի ցանկապատի կողքով: Լասթըրը խոտերի մեջ փնտրում էր, ծաղկած ծառի մոտ (էջ 8):

• **They were hitting little, across the pasture. I went back along the fence to where the flag was. It flapped on the bright grass and trees** (The Sound and the Fury, p. 3).

Նրանք խփում էին հազվադեպ՝ արոտի այն կողմում: Ցանկապատի կողքով ետ գնացի դեպի դրոշը: Այն ծփում էր վառ կանաչի ու ծառերի մեջ (էջ 8):

• **It was red, flapping on the pasture. Then there was a bird slanting and tilting on it. Luster threw. The flag flapped on the bright grass and the trees** (The Sound and the Fury, p. 3).

Այն կարմիր էր, ծփում էր արոտի վրա: Հետո մի ծիտ էր ճոճվում ու շուռումուռ գալիս վրան: Լասթըրը շարտեց: Դրոշը ծփում էր վառ կանաչի ու ծառերի մեջ (էջ 8):

Վերոնշյալ պարբերությունները գրեթե հաջորդում են իրար: Ինչպես արդեն նշվեց, տարվա եղանակը արտակա ձևով արտահայտված չէ, սակայն կոնկրետ բառերից կարող ենք այն կոռահել: Այսպես, կարելի է ենթադրել, որ գարնան վերջ է կամ ամռան սկիզբ, քանի որ բաղեղները փթթել են (curling flower), ծառերը ծաղկել (flower tree), խոտն արդեն վառ կանաչ գույնի է (bright grass), իսկ it was red արտահայտությունից կարելի է ենթադրել, որ կարմիր ծաղիկներ էին ծփում արոտի վրա, իսկ դրանց վրա մի ծիտ էր ճոճվում և շուռումուռ գալիս (a bird slanting and tilting on it): Վերոնշյալ օրինակներից զուգորդային կապակցվածությամբ անցում է կատարվում մեկ այլ պարբերության, որտեղ փոխվում են գործողությունների տեղն ու ժամանակը, վերջինի փոփոխությունը կարելի է կռահել եղանակը մատնանշող բառերի և ասությաների շնորհիվ՝

• **Keep your hands in your pocket, Caddy said. Or they'll get froze. You don't want your hands froze on Christmas, do you.**

“It’s too cold out there”. Versh said. “You don’t want to go out doors”.

“What is it now”. Mother said.

“He want to go out doors”. Versh said.

“Let him go”. Uncle Maury said.

“It’s too cold”. Mother said (The Sound and the Fury, p. 4).

– *Ձեռներդ գրպաններումդ պահի, – ասաց Քեդին: Թե չէ կսառչեն: Հո չե՞ս ուզում ձեռներդ ծննդյան փոնին սառչեն:*

– *Դրսում շատ է ցուրտ, – ասաց Վերշը: – Ի՞նչ գործ ունես դուրսը:*

– *Ի՞նչ է եղել, – ասաց Մայրիկը:*

– *Ուզում է դուրս գնա, – ասաց Վերշը:*

– *Թող գնա, – ասաց Քեդի Մորին:*

– *Ախր շատ ցուրտ է, – ասաց Մայրիկը (էջ 9):*

Նախորդող գարնանային և ամառային նկարագրությանը գրեթե անմիջապես հաջորդող այս հատվածում արդեն խորը ձմեռ է. Քեդին Բենջիին խորհուրդ է տալիս ձեռքերը գրպանում պահել (keep your hands in your pocket), այլապես կսառչեն (they'll get froze), նաև նշվում է, որ ծննդյան տոներին նախորդող օրերն են (on Christmas): Բացի այդ, մայրիկը դեմ է, որ Բենջին դուրս գնա, քանի որ շատ ցուրտ է (It's too cold), որտեղ *too* բառով շեշտվում է ցրտի սաստիկ լինելը: Սակայն դժվար է ստույգ նշել՝ արդյոք նկարագրվող ամառը և ձմեռը հաջորդո՞ւմ են իրար, թե՞ դրանց մեջ տարիների տարբերություն կա:

Այսպիսով, վեպում իրար հաջորդող հատվածները կարող են վերաբերել տարբեր տարիների, եղանակների, օրվա տարբեր հատվածների, որոնք արտակա արտահայտություն չունեն: Տվյալ դեպքում ժամանակի կարգն արտահայտվում է ոչ թե ավանդական ժամանակային ցուցիչներով և մակբայներով, այլ ներակա բառերով՝ հաստուկ անունների միջոցով, ածականներով, գոյականներով, բայերով, ինչպես նաև ասույթների գործարանական արժեքով:

**ИМПЛИЦИТНЫЕ СЛОВЕСНЫЕ СРЕДСТВА
ВЫРАЖЕНИЯ КАТЕГОРИИ ВРЕМЕНИ В РОМАНЕ
У. ФОЛКНЕРА “ШУМ И ЯРОСТЬ”**

МАЛХАСЯН С.А.

Резюме

Произведение У. Фолкнера – это роман потока сознания, в нем категория времени выражается особыми средствами. В связи с этим в сюжетной линии романа резко меняется время повествования, что не всегда отмечено эксплицитными средствами или курсивом. Чтобы в тексте отметить переходы во времени, следует обратить внимание на разные лексические средства, которые выражают разные временные периоды в тексте.

**IMPLICIT LEXICAL MEANS OF EXPRESSING
TEMPORAL ARRANGEMENT IN W. FAULKNER’S
NOVEL “THE SOUND AND THE FURY”**

S. MALKHASIAN

Abstract

The novel is written with the stream-of-consciousness technique, thereby, the temporal arrangement between the parts greatly differs from that of traditional novels. In William Faulkner’s “The Sound and the Fury” there are abrupt shifts of time resulting in the break of text cohesion. To perceive those time shifts, various implicit lexical markers should be taken into consideration.